

τ Veronikan

Nr 2/2015

T-Veronikan

Årgång 20 nr 2/2015

T-Veronikan ges ut av Örebro Läns Botaniska Sällskap. Bidrag till tidningen, synpunkter på innehållet och tips om botaniska händelser mottages tacksamt av redaktionen. Citat ur T-Veronikan får göras, om källan anges. Redaktionen förbehåller sig rätten att redigera insända bidrag.

Ansvarig utgivare

Daniel Gustafson

Redaktion

Gunilla Dahlén 070-325 36 22
dahlen.gunilla@gmail.com

Lena Bjärmark 0701-75 71 25
bjarmark@gmail.com

Daniel Gustafson 073-714 16 06
daniel.gustafson@telia.com

Arne Holmer 0582-407 58
arne.holmer@telia.com

Björn Nordzell 019-24 40 31
bjorn.nordzell@telia.com

Material skickas till:
teveronikan@gmail.com

Omslagsbilder

Ängsklocka *Campanula patula* är, till skillnad från de flesta andra *Campanula*-arter tvåårig. Det första året bildar den ett vegetativt skott med till marken tryckta blad och kraftig pålrot. Följande års blommor, som sitter i en klaselik samling, sitter snett uppåtriktade under dygnets ljusa timmar, men är nedhängande vid regn och under natten. Växer på torra ängar, vallar, slänter och ruderatmark.

Liljekonvalj *Convallaria majalis*, en av våra mest omtyckta vårblommor, behöver knappast någon närmare presentation. Dock bör påminnas om att inte bara bären utan också blad och blommor är mycket giftiga - innehåller glykosider, som kan framkalla hjärtrytmrubbningar.

Text och illustrationer: Björn Nordzell

Manusstopp för

T-Veronikan

nr 3/2015 15 augusti

Utgivningsplan:

4 nr, febr, april, sept, dec

Hjälp sökes!

Vill du vara med och hjälpa till med praktiskt arbete i föreningen?

Hör gärna av dig till oss!

M.v.h. styrelsen och redaktionen

Annonspriser, kr:

	1 inf	2-4 inf
Helsida	1000	800
Halvsida	700	600
Kvartssida	500	400
Åttondel	350	300

ISSN 1402-2419

Vice ordföranden har ordet

Daniel Gustafson

Nu är det väl ändå sommar, trots de lite kyliga majvindarna? Häggen har blommat ett tag nu och syrérens knoppar spricker snart. Det är lika härligt varje år när allt plötsligt blir grönt och fåglarna börjar sjunga en efter en, som om det aldrig hade funnits någon vinter.

ÖLBS första exkursion för året äger rum den 23 maj. Då cyklar vi i maklig takt mellan kända och okända växtlokaler runt Kvinnersta, Axberg och Ölmbrotorp. Därefter rullar programmet på med ”Vilda blomornas dag”, exkursioner till Hällabrottet och Sommarro.

Innan svampexkursionen i september ska vi passa på att njuta av sommarblommorna så länge det bara går. Följ med till brandfältet i Västmanland för att leta nävor i juni eller på vårt botanikläger vid Hjälmarens i juli!

Programmet hittar du som vanligt sist i tidskriften.

ÖLBS är nu hyresgäst hos Naturskyddsföreningen i Föreningarnas hus. På det sättet har vi tillgång till en lokal för styrelsemöten och andra mindre möten. Ni som medlemmar är välkomna att hälsa på i lokalen under kontorstid, för att bläddra i böcker eller småprata med Åsa Wistrand, Kajsa Grebäck eller någon annan som råkar vara på besök. Tanken är att lokalen ska fungera som en mötesplats för oss i ÖLBS och mellan föreningarna. Lokalen är också en plats för icke-medlemmar att hitta information och kontakter i våra föreningar, för att kanske bli medlemmar framöver.

För er som inte redan har varit i Föreningarnas hus, ligger det på Slottsgatan 13A i Örebro, alldeles nära Karolinska skolan.

Styrelsen sammanträder i "vår" nya lokal i Föreningarnas hus i Örebro. ÖLBS delar den med Naturskyddsföreningen, Hopajola och Närkes ornitologiska förening. På bilden från vänster Berit Ragne, Margareta Hedman, Gunilla Dahlén och Owe Nilsson. Saknas på bild gör Therese Aremyr, Ingevi Fall, Daniel Gustafson och David Tverling.

Kärnbräken *Thelypteris palustris* i Närke

Text: Lars Löfgren.

Kärnbräkenlokaler i Närke. Se f.ö. Närkes flora (Löfgren 2013).

Närke (Hartman 1870); sälls. (Kindberg 1877); (C. J. & C. Hartman 1889); täml. sälls. (Holmberg 1922); i 11 socknar (Junell 1971). ”*Lekebergslagen ... i skogskärr*” (Samzelius ms 1758).

Askersund Hammar Hulta, Dalgölen V om hällarna vid den lilla gölen 1924 A. L. Segerström (LD, S. Broddeson ms). S om Älgsjön 277 567, kärr nedom brott 1992 !. *Lerbäck* flerst. (Hedera 1886). Sörsjön 296 619, rikl. 1963, 1964 (Hallin ms); västra sidan 1964 B. Fredriksson (OREB); (Öberg 1972a); 1980 Asklund; (Ekholm & Hallin 1980b); 1987, 1988, 1994 Nilsson; 1998 Hallin; 2007 (Länsstyrelsen). Noren 336 601, 1960 (Hallin ms); (Öberg 1972a); (Ekholm & Hallin 1980b); (Björkman 1987a); 2007 (Länsstyrelsen). Sundsjön 335 596, 1988 (Nilsson ms). Haga 355 520, 1981 (Hallin ms). Kvarnstugusjön 391 631, 10 ex 1991 (Nilsson ms). Limgölen 293 604, skogskärr, 20 ex 1994 (Nilsson ms). Klockarhyttan 383 571, strandkärr 1994 (Nilsson ms). Udden 424 578, 1990 (Hallin ms); kärret vid stugan på stranden, ymn. 6 m² 1991 !; strandkärr, 100 ex 2002 (Nilsson ms, OREB). Åsasjön 411 574, strandkärr, rikl. 2003 (Nilsson ms). Dunsjö 292 620, 294 620, enst. 2005 T. Pettersson. Vissbomon, norra källan, alkärr (Ekholm & Hallin 1980b); Knottebo 435 569, 436 569, 2005 (T. Pettersson 2009). *Snavlunda* Tjälvesta (Rosenberg & Hallin 1983). Trehörningen 1846 Zetterstedt (LD, S); strandkärr, ymn., 100-tals m² 1990 !; 395 471, 1998 !. Kyrksjön (Björkman 1987a); sjöns norra ände (B. Zetterberg i brev 1994). Aspelund 398 471 (Löfgren m.fl. 1999g). Mellan kyrkan och Torpa [1850–1860-talen] (LD).

Hallsberg Hallsberg Häggen, tuvigt kärr 1971 (Dalhielm 1985); björkkärr på kalk, täml. rikl. 1993 !. Tomtahagen, tuvigt kärr 1970 (Dalhielm 1985); (Öberg 1972b); (Ekholm & Hallin 1980a). Sandfallet, dikeskant 1973 (Dalhielm 1985). *Sköllersta* (Holmer 1978). Igelu 1869 Hartman (UPS). Pålsboda 1887 P. Sjöholm (S). 800 m SSÖ om Ekenäs, stranden 1977 Holmer (OREB). 250 m NV om Rönne, kärr 1970 Holmer (OREB). Kopptorp 466 712, 1981 (Hallin ms).

Svennevad 1887 P. Sjöholm (S); sedd någon gång mellan 1947 och 1961 (Kjellmert i brev 1961 till Nilsson). På udden i Skogaholmssjön 1869 Hartman (UPS). 200 m Ö om Jordans ödetorp 1956 U. Starbäck (S). Ämetsätter 472 692, 473 688, 475 687, 476 686, 4 lokaler SV och S-ut 1978 (Hallin ms); 469 689, 472 692, 473 688, 475 687, 476 686, 477 685, 2005 (Pettersson 2009). Botkärret 454 730, 1989 (Hallin ms). Glottratärnens östra sida 384 774, stort bestånd, ymn. 1990 !. Långängskärren 486 787, 486 788, 2005 (Pettersson 2009). *Viby* Hagaberg 496 485, Skarbysjön (Nilsson 1978). Bäcksjön 475 522 (Nilsson 1974a, Ekholm & Hallin 1980a). Blänkkärret (Länsstyrelsen enl. Backéus m.fl. 1978); 1979 Asklund; (Ekholm & Hallin 1980a). Sjörs, Vibysjön (Nilsson 1973); (Björkman 1987b). Körtingsberg 489 455, Vibysjön, Vretstorp 463 456, Vibysjön (Nilsson 1978). Husby 476 461, Vibysjön (Nilsson 1978). Lundby 480 456, Vibysjön, strandkärr (Nilsson ms). Skarbysjön, 100 m², ymn. 1995 (Nilsson ms; !).

Kumla Kumla Stene brunn 1934 Kjellmert (S). Säbylund 1959 A. Jansson (B. Fredriksson ms). Kila 521 673, dytag vid kärr 1987 (Hallin ms).

Lekeberg Hidinge Hälshyttan 1938 (Broddeson ms enl. Löfgren 1999c). *Knista* Kungshallskärret 1959 (B. Fredriksson ms); (Furuholm m.fl. 1973); Skyttebo 1980 Asklund; 693 419, kärr nedom brottet 1989, 1996 !; 693 420, rikkärr och sumpskog 2005 (Pettersson 2009). *Kvistbro* Hemsjöstrand 1992 !. Askerskärret N om Tryggeboda 647 310, 1996 !.

Örebro 1898 G. Bågenholm (S). *Almby* Markkärret 1868 Hartman (UPS); 1872 F. Elmquist (LD); 1883 A. S. Trolander (LD, S); R. Sernander (Hedera 1886); 1887 K. Eklöf (LD, UPS); 1900 T. Svedberg (UPS); 1911 M. Högbom (S); 1913 E. Westblad (LD), A. Jansson (OREB); 1921 G. Svensson (GLANSH); 1925 Kierkegaard (OREB); 1927 S. Walheim (LD); 1929 (Broddeson ms); (Jansson 1929); ”rikl., märkligt nog ej nämnd av Hartman härifrån” (Jansson 1943); 1959 (B. Fredriksson ms, OREB); 698 683, ute i kärret, 2 lokaler 1991–1995 R. Karlsson (OREB); (Löfgren ms 1995); 698 684 (R. An-

dersson 1999). Reträten 1890 E. Aurell (OREB). *Asker* 18[00-t.] Anonym (GB). Askersby 1925 B. Andersson (LD). Bystad 477 824, 477 828, vägren och dike i kärret 1997 (Löfgren 1998f). Bystadsnäset, ca 1200 m² 1989 Holmer. Folketorp 549 858, alkärr, damm, små best. 1991 !; 545 860, lövkärr, litet bestånd 2010 Nilsson. Prästängen 1941 (Broddeson ms); 574 808, 575 806, uttorkat kärr och dråg i lövlund 1998, 1999 (Löfgren m.fl. 1999). Sandtorp 555 812, nedom bäckkärr, ymn. 1993 !. Sofieholmen, ca 400 m² 1989 Holmer (OREB). Suttarboda 521 811, 1978 (Hallin ms). Biskopskvarn 432 892, 435 886, 1996 Holmer (OREB); 432 893, 434 895, 436 886, 2005 (Pettersson 2009). *Axberg* Ormkärret 1931 (Broddeson ms); N om Ormkärret 853 675, 1985 Sundkvist. Seltorpssjön 1892 K. Kjellmark (UPS). *Glanshammar* mest på urkalk och vid Hjälmaren 747 758, 750 760, 751 773, 780 800, 806 780, 806 783, 807 786, 808 775, 808 779, 809 778, 809 784, 809 787, 810 785, 810 779, 811 781 (Nilsson 1986, Nilsson ms 1986). Ö om Skala 1982 Askund. N om Skala (Nilsson 1986); 804 787, kalkbrott, källa, spars. 1993 !; kärr NV om brottet 807 782, rikl. 1999, 2000 !; 807 785, kärr N om kalkberget 1993 !; 806 785, 1994 !; NÖ om brottet 808 778, 1999 !. Skävesund 740 782, alkärr 1995 (Nilsson 1998). *Hovsta* Kårstaön vid sjön Lången K. Kjellmark (Hedera 1886); nära Lången, pöl 1918 Broddeson (S). *Lillkyrka* Björkö (Hartman 1866). Torpanäs 767 846, alkärr, rikl. 1990 (J. Wilhelmson, OREB, !). Ekeberg nära marmorbrottet 1941 C. G. Alm & J. A. Nannfelt (S, UPS). Vapenvilan 802 816, 1992 !. *Lännäs* Vinön, NV-stranden 1933 R. Morander (UPS). Prästudden 615 886, 1995 (T. Pettersson ms 1995–1997). *Mellösa* Björkö (Holm 1976, Nilsson ms). Bruakärret 669 845, spars. kring *Salix*-buske och i skogskant 1989 ! (OREB). Östra Sundholmen 1990 Holmer (OREB). Skärsäringsudden 647 897, 1995 (T. Pettersson ms 1995–1997). *Rinkaby* mest på urbergskalk och vid Hjälmaren 742 724, 752 706, 770 711, 770 713, 770 721, 811 712, 812 705, 813 716, 814 712 (Nilsson 1986, OREB). Mantorp 809 721, 1992 (Länsstyrelsens floraregister). Nasta 810 732, lövkärr 1995 (Nilsson ms). *Tysslinge* Garphyttan, kalkkärr 1929 (Broddeson ms). N om Hultasjön 780 503, kärr i sumpskog, bland vattenklöver och vitmossor, ymn. 20 m² (Löfgren 1994). *Vintrosa* Lannaforskarret (Brod-

deson 1930a); 1932 (Broddeson ms); NÖ-delen av kärret nedom brant, spars. 1996 !. Kanterbodaskans 753 498, 2004 (Skogsstyrelsen). *Ödeby "i vassen vid Hunstorpssjön"*, Väringen (Sjöstedt 1958). V om Kägel-Tors mosse 849 762, 1992 !. Prästmossen 854 785, 1992 !. Väringsbricka 853 771, 1992 !.

Lindenberg *Lillkyrka* Djupadal 866 836, 1992 !.

Arboga *Götlunda* Hastasjön 1875 Hartman (UPS). N om Haketorp, Svartsjön, vassbård 1974 !. Lunger 785 943, Blåbandlokalen N-ut, alsockelkärr, ymn. 1985 (Gladh ms 1985; !). V om Sörlund, blandsumpskog 1996 (Skogsvårdsstyrelsen). Sirsjön 1892 M. Victorin [?] (GB, Jfr Malmgren 1982); (Marklund 1976); Södra Sirsjön, vassfly, täml. rikl. 1973, 1974 !; Norra Sirsjön, längs hela västra stranden 1974 ! (OREB). *Lokaler längs Hjälmarstranden i Götlunda*: SV om Furuskallen, björkkärr 1985 !. N om Lövön, alkärr, enst. 1985 !. VSV om Almbacken, alkärr, enst. 1985 !. Lindudden, alkärr, ymn. 1985 !. Vik Ö om Lindudden, alkärr, ymn. 1985 !. Locknäs båtstad 1875 R. Hartman (UPS); udden S om Locknäs, strandkärr och kärr i lunden inkl. Foxören, 9 bestånd samt flerst. delvis ymn. 1974, 1986 !. S om Järnäsviden 1875 Hartman (UPS). V om Järnäsviden, ymn. 1984 !. Järnäsvidens norra strand 1986 !. N om Köpmanudden, strandkärr, flera bestånd varav ett mycket stort, ymn. 1984 !. Järnäs 1940 Kjellmert (GB, LD, OREB, S, UPS); Hamrarna F. Fridell (LD, OREB); Södra Hammaren 1928, 1945 (Morander 1986, R. Morander & E. Julin, UPS); "i mängd" (Schiöler 1947); 1956 Nilsson; strandkärren längs hela udden, mer än tio omfattande bestånd innanför vassbården på landvinning, överallt i väldiga mängder 1983 (Hallin ms; !). Norra Hammaren, massvis i lövkärrets strandkant på Ö-sidan 1925 (Broddeson ms, S), Kierkegaard (OREB); 1948 Kierkegaard (UPS), N. Sylvé (LD); rikl. i nordväst 1974, 1975, 1983 ! (OREB, U. Eriksson 1976). Norshammar, ymn. 1987 !. Ö om Norshammarsmossen, ymn. även på hygge i björkkärr 1987 !. Landvinning vid ekbacke strax SSV om Kungsbacken 1933 (Morander 1986, ms 1980, S, UPS). Bokärrudden, norra stranden och gallrat björkkärr i lunden, ymn. 1987 !. V om Forsnäs vid Västmanlandsgränsen, ymn. 1987 !.

Litteratur

Löfgren, L. 2013: *Närkes flora*. SBF-förlaget, Uppsala.

Taklök *Sempervivum tectorum* i Närke

Text: Lars Löfgren.

Grönsak, förr ofta odlad på torvtak. Se f.ö. Närkes flora (Löfgren 2013).

Förekomster på torvtak:

Askersund *Askersund* Stenstorp, Åvik 1927 Wijkström (Broddeson ms). Kullängsstugan, före tegellaggningen (Spong 1935). *Lerbäck* Hornrösan 1934 (Broddeson ms). Hembygdsgården 1994 (Nilsson ms). *Snavlunda* Benteboda, boningshus till 1930, nu nedflyttad på stenmur i trädgård, 1935 (Broddeson ms). Jonsbygget 1932, 1935 (Broddeson ms). Stavsjön, södra gårdens källartak 1932 (Broddeson ms).

Hallsberg *Sköllersta* Lyngden, på bod, revs för ca 30 år sedan, kvar i trädgården 1931 (Broddeson ms).

Kumla *Hardemo* Elgevad, på äldsta mangårdsbyggnaden 1932 (Broddeson ms).

Lekeberg *Knista* Visboda, ödegård, även på berghäll i närheten (Jansson 1950). *Kvistbro* Fallhyttan N om Multen, flyttad från tak till häll, 1932 (Broddeson ms). Södra Hulvik, förr på torvtak på 3 gårdar, 1932 (Broddeson ms). Mullhyttan, visthusbod ännu 1932, nu borta, 1934 Axel Larsson (Broddeson ms). Vekhyttan, nästan vid inkörsvägen till Bertilstorp, på torvtak som revs för 35 år sedan, höll sig kvar på stenar en tid, nu borta, 1934 (Broddeson ms). Bertilstorp, pörttorvtak ännu för 10 år sedan, därifrån planterad på *Kvistbro* kyrkogård, 1934 (Broddeson ms). Övratorp, källartak, 1934 (Broddeson ms). Höglunda, Mullhyttemo, vid Lillån, källartak, massvis, ej gammal vid gården, 1934 (Broddeson ms). Ribbohyttan, gammal bod vid Norrgården, skall flyttas till Fjugesta hembygdsgård, 1934 (Broddeson ms). Halltorp, N om Ribboda, förr, boningshuset revs 1924, nu på berget, 1934 (Broddeson ms).

Örebro *Axberg* Arrud, på smedjetak förr, 1931 (Broddeson ms). Västantorps (Ö om Ervalla station), boningshuset, revs för 15 år sedan, 1934 (Broddeson ms). *Lännäs* Viltungla, källartak förr, källaren nu borta enl. skogvaktare Melin 1932 (Broddeson ms). *Mellösa* Almsfallet, Arken,

förr på två stugor, taket togs bort för 30 år sedan, 1932 (Broddeson ms). *Örebro* staden, Centralverkstadens koloniområde mitt emot Skebäck vid Svartån, på stuga, skärröda blommor (Jansson 1950). *Ånsta* Adolfsberg, Odinsberg, på torvtak och berghällar (Davidsson & Friberg 2000).

Förekomster på kyrkogårdar:

Laxå *Ramundeboda* klosterruinen, enst. 1989 !.

Hallsberg *Viby* vid kyrkväggen 2003 (Nilsson ms).

Kumla *Hackvad* kyrkogårdsmuren 1989 !. *Kumla* på ett 20-tal gravplatser 1940 (Broddeson ms).

Lekeberg *Hidinge* planterad, 1935 (Broddeson ms). *Kvistbro* inplanterad från Bertilstorp för 10 år sedan, 1934 (Broddeson ms). *Tångeråsa* på kyrkogårdsmuren 1991 !.

Örebro *Lillkyrka* odlad, 1931 (Sernander 1933). *Lännäs* odlad (Sernander 1933). *Mellösa* odlad 1938 (Broddeson ms).

Arboga *Götlunda* kyrkogårdsmuren 1981 ! (OREB).

Säkert eller möjligen förvildad:

Askersund *Askersund* Tivedsskogen, 1980-talet B. Pettersson. *Hammar* Adolfsberg 233 577, gammal ödetomt i bergskärning för järnväg 1991 !. *Lerbäck* Nybygget mellan Isåsen och Skepphult, på åsen på flera berg 1934 (Broddeson ms). 200 m NÖ om Nybygget, på berg intill byggnaden 1934 (Broddeson ms). Broängen, bortom Isåsen, Yxhults marmorbrott, klipphällar 1934 (Broddeson ms). Herrfallet 222 620, ödetomt 1962 (Hallin ms). Åsbro 418 570, grusås, i gles gräsörtvegetation 1989 Nilsson (OREB). Björnåsa 284 715, häll vid ödetomt 1991 !. Örberga 398 552, häll vid gård 1992 !.

Laxå *Ramundeboda* Korsbacken 397 278, väggen 1990 !. Kolön 391 297, på mur 1990 !.

Hallsberg *Bo* Fågelhult 291 771, bergknalle N om gården 1988 (Hallin m.fl. 1992a). *Hallsberg* Hjälmsätter, hygge 1990 (Rygne & Herbinger 1991). Tisarbaden 440 594, på block vid väggen

intill sommarstuga 1991 !. *Sköllersta* Joganbo, förr på grästäckt bergknalle Ö om gården, syrenberså, åtminstone för 20 år sedan, 1931 ännu 10 individ (Broddeson ms). Gubberud, stenmur 1932 (Broddeson ms). Vinala, röse vid småstugorna och Vinalagatorna i skogen, stugan riven, 1932 (Broddeson ms). Hälla, hållslutning 1991 !. Hällebo 1993 Holmer. 800 m NNÖ om Åkerby 1993 Holmer. *Svennevad* Östmossa, sen förvildning (Kjellmert 1947). 200 m Ö om Haddebo skola vid vägen till Hjortkvarn (Kjellmert 1947). Bottorp, sen förvildning (Kjellmert 1947). Krustorp 1932 (Broddeson ms); S om gården, håll, sen förvildning, 1949 m.fl. (Kjellmert 1947, LD, UPS); Krustorps bangrindar, diabasklippa, förvildad sedan minst 50 år, mycket rikl, säkert största förekomsten i landskapet (Kjellmert 1947); rikl. 1952 U. Starbäck (S); 1990 Holmer. Ämetsätter 477 694, håll vid landsväg, 10-tal rosetter 1990 ! (OREB). *Viby* Härja, på rösen, förr på stuga, 1932 (Broddeson ms). Odlad och förvildad vid Gruvan, Bulltorp, kyrkan, Laggartorp och Tystinge (Nilsson 1978). Östansjö 473 520, järnvägsslänt N om järnvägen, 1 ex mitt emot gård 1995 !.

Degerfors *Nysund* Björkorp V om Svartå, på stenkummel enl ...[?], 1936 (Broddeson ms). Sirsjötorp, förvildad, 1980-talet B. Pettersson.

Lekeberg *Knista* Nybergssjön, Nybergstorpet, tak av övergivet boninghus 1934 (Broddeson ms); Nybergsstugan, Sjötorpet, boningshuset kvar men förfaller 1936 (Broddeson ms). Gustaf Larsatorpet, 600 m från Dorvestorp mot Nybergassjön, ödetomt, håll intill tomt och mellan stenar i husgrund 1936 (Broddeson ms). *Kvistbro* Hinderstorp/Hagalund Ö om vägen, inne i skogen på stenhäll, 7 blommande och 100-tal sterila 1932 (Broddeson ms).

Örebro *Glanshammar* Löre 783 799, förvildad på håll 1963 (Nilsson 1986). *Kil* Skogstorp 831 614, odlingsrest 1998 Sundkvist. *Lillkyrka* Ekeberg 763 811, 765 812, backhällar vid gård och något spridd till vägren 1990, 1997 (Löfgren m.fl. 1998e). *Mellösa* Åkerby 648 826, rikl. i gräsmatta 1992 !. *Rinkaby* Mejsta 781 727, håll, förvildad 1995 Nilsson.

Litteratur

Löfgren, L. 2013: *Närkes flora*. SBF-förlaget, Uppsala.

Botanikläger 2015 - Norra Hjälmarstranden

Fredag 3 juli till söndag 5 juli

Vill du lära dig mer om växter tillsammans med andra intresserade? Följ då med på ÖLBS botanikläger, fredagen den 3 till söndagen den 5 juli!

Vi kommer tillsammans att utforska olika miljöer vid Hjälmarens norra strand. Såväl nybörjare som mer vana botaniker är välkomna. Du kan vara med alla dagar, två eller en.

Är du intresserad av att delta? Hör av dig till Michael Andersson (primus@telia.com, 019-33 59 54) eller Daniel Gustafson (daniel.gustafson@telia.com, 073-714 16 06) för mer detaljer. Sista dag för anmälan 19 juni.

Kostnadsfritt deltagande för medlemmar, inklusive frukost och lunch. Kostnad icke-medlemmar 150 kr.

Välkommen!

JOAL

En amarant *Amaranthus* och några nattljus

Oenothera från Närke

Text: Lars Löfgren. Bild: Arne Holmer.

Thomas Karlsson har 2013 kontrollerat och bestämt, tack!, en del växter från Närke. Samtliga finns i Riksmuseets herbarium (S). Förteckningen är uppställd enl. Närkes flora (Löfgren 2013).

Rävsvans *Amaranthus caudatus*

Hallsberg *Hallsberg* Hässleberg 508 587, tipp, på slambädd, 1 ex 2010 Nilsson.

Nattljus *Oenothera biennis*

Askersund *Lerbäck* Mariedam 259 632, väggors, 12 ex 1995 Nilsson. Dunsjö 290 618, väggors, 3 ex längs Mariedamvägen 1995 Nilsson. Dunsjö 296 615, väggors mot Rönneshytta, 10 ex 1995 Nilsson. Åsbrohammar 414 567, banvall 2005 Nilsson. Runsala ravin 276 623, järnvägsbank, 3 ex 20xx Nilsson.

Hallsberg *Bo* park 1859 Azn. *Hallsberg* Bäckatorp 492 576, industritomt, 9 ex 1995 Nilsson. Hässleberg 512 589, tipp, 1 ex 2008 Nilsson. *Sköllersta* Pålsboda station, jordtipp 2003 Holmer.

Örebro 1896 A. Jansson. *Almby* 500 m V om pappers bruket, väggors 1992 J. Wilhelmson. *Glanshammar* Torphälla 799 767, grustag 1994 Nilsson. *Lillkyrka* prästgården 1889 Ch. Lindman. Ekeberg, förvildad i parken 1951 Kierkegaard. *Lännäs* på en sandig åker vid landsvägen nära Sörmlandsgränsen i skogen 1898 J. Widén. **Arboga** *Götlunda* kyrkogården 1915 G. Svensson.

Grågrönt nattljus *Oenothera canovirens*

Askersund *Lerbäck* Löckna 333 576, väggors och gräsmark, 50 ex 2005 Nilsson.

Hallsberg *Viby* Åvik 431 364, järnvägsviadukt 1995 Nilsson.

Storblommigt nattljus

Oenothera macrocarpa

Örebro odlad 1918 A. Jansson.

Smalt nattljus *Oenothera perangusta*

Kumla *Hardemo* Tälle 475 549, torr väggors, 7 ex 1995 Nilsson. Åsen 491 542 Rv 50-slant, 30 ex 1998 Nilsson.

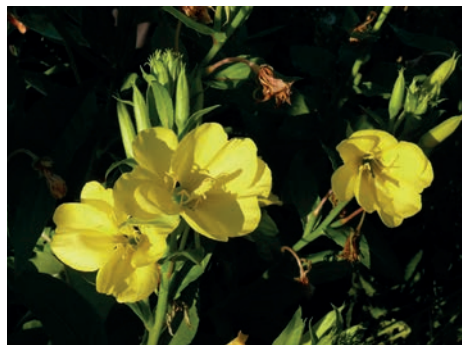
Pricknattljus *Oenothera muricata*

Askersund *Lerbäck* Bråten 218 630, grustag, 10 ex 1995 Nilsson. Fixan 351 561, väggors intill järnvägsövergång, 30 ex 1995 Nilsson. *Lerbäck* station 365 560, bangård, 20 ex 1995 Nilsson. Lugnet 388 562, väggors mot järnväg, 50 ex 1995 Nilsson. Hemgården 401 564, järnvägsövergång, 5 ex 1995 Nilsson. Åsbro 415 569, banvall, 6 ex 1995 Nilsson.

Hallsberg *Hallsberg* Rala 505 608, bangård 1990 H. Johansson. Bäckatorp 491 578, väggors, 10 ex 1995 Nilsson. Översta 506 643, väggors och banvall, 20 ex 1997 Nilsson. Tomta 478 563, tipp 3 ex 2004 Nilsson. Tomta 480 564, tipp, 10 ex 2005 Nilsson. *Sköllersta* Svalstigen 4, 1989 Holmer. *Viby* Östanfalla 473 525, 1995 Nilsson. **Örebro** *Asker* Kilsmo 493 848, järnväg, enst. 1990 !

Litteratur

Löfgren, L. 2013: *Närkes flora*. SBF-förlaget, Uppsala.

Rapport från Ramshyttereservatet 2014

Text: Berit Ragné. Bild: Arne Holmer.

ÖLBS har under ett par år inventerat naturreservatet Ramshytte ängar, för att se hur floran utvecklas nu när området skyddats. Örebro kommun har hand om reservatet och anpassar skötseln för att gynna utvecklingen av flora och fauna.

Inventeringen av de 22 rutorna genomfördes i juli månad. I vissa hade någon art minskat eller försvunnit eller en ny art tillkommit. Ängsmarkerna var översållade av rödfibblor och ängsklockor, bara det är värt ett besök!

Hasselmusholkarna, som satts upp, blev tyvärr inte bebodda. Ett blåmespar däremot intog en av holkarna!

Markerna har ett högt naturvärde för faunan och för olika svampar. Torrängarna, blandlöv-, barrbland- och aspskogen, våtmarkerna och dammen och den döda veden bidrar till den rika insektsfaunan.

Jesper Hansson, Lindsberg, har inventerat insekterna sommaren 2013 mellan 7 maj

och 9 augusti. Han har haft olika fällor i de olika biotoperna. Resultatet blev en mycket intressant och resulterade i en diger rapport. Han fann 306 olika skalbaggar, 216 arter flugor och 61 gaddsteklar. Av tvåvingarna upptäcktes 110 nya arter för Västmanland samt en ny art för Norden och Balticum. Den har fått namnet *Rhamphomyia tibialis*. Tre nya arter skalbaggar och en gaddstekel var också ny för landskapet. Åtta skalbaggar var rödlistade.

Tack vare att Lizette Runnquist och Rain Nylund köpte området i Kilsbergskanten och skänkte det till Örebro kommun som lät det bli naturreservat har vi fått en inblick i värdet av att dylika områden bevaras och skyddas.

Ängsklocka *Campanula patula*.

Hur kom reservaten Munkhyttan och Spångabäcken till?

Text: Claes U. Eliasson. Bild: Uno Milberg.

Karlskoga Naturskyddsförening och ÖLBS råkade mötas i fjärilsreservatet Munkhyttan den 18 juni 2014 till en riktig fjärilsexposé. Här är några av Unos bilder från denna dag och en redogörelse av Claes för hur reservaten bildades.

Då Sverige inträdde som medlem i den Europeiska Unionen innebar detta också ett ansvar för hotade djur- och växtarter av en betydligt tyngre dignitet, rent juridiskt, och vi var inte längre ensamma om att fatta de avgörande besluten. Bland de få fjärilsarter som blivit upptagna i EUs art- och habitatdirektiv före Sveriges medlemskap fanns också asknätfjäril och vädnnätfjäril. Dessa två arter hade inte bara minskat inom de dåvarande medlemsländerna utan också i Sverige. De var sedan länge också upptagna på Bernkonventionens lista över hotade arter för vilka hela Europa rekommenderades ge livsutrymme inom sina länders respektive domäner. Av denna orsak började under tecknad en omfattande studie av dessa två nätfjärilsarter. Främst förekomstarealen av asknätfjäril, som vid början av 1990-talet

bara var känd från Örebro län, kartlades noggrant mellan 1986–1992. Från 1992 och fyra år framåt studerades i detalj arternas biologi, parasitoider och miljökrav. Detta var ett projekt som stöddes av WWF.

Båda nätfjärilarna har kolonilevande larver med långsam tillväxt som kräver solexponerade miljöer för att trivas och för att hinna med att nå rätt övervintringsstadium före hösten. Då de misslyckas vissa kyliga somrar finns det lyckligtvis larver med en förlängd livscykel, ända till fyra år. Asknätfjäril (EN)(tidigare benämnd boknätfjäril) lever i kolonistadiet bara av ask (EN) och olvon. Vädnnätfjäril (VU)(tidigare benämnd ärenprisnätfjäril) lever i kolonistadiet bara av ängsvädd. På våren kan båda arternas larver variera kosten något.

*Vädnnätfjäril och blåbock *Gaurotes virginea* på skogsbjörnbär i Munkhyttan.*

Naturvårdsverket beslutade 1998 att Sverige skulle upprätta överenskommelser om Natura 2000-områden för ask- och vädnnätfjäril. Då undertecknad fick i uppdrag av Länsstyrelsen att presentera de bästa områdesförslagen, inklusive motiveringar, föll valet på fyra områden (Eliasson 1999). Dessa, som främst var yngre skogssuccessioner efter kallhuggning på 1980-talet, hade som störst fjärilspopulationer då de upptäcktes. Därefter har livsmiljöerna stadigt försämrats för fjäril-arna genom beskuggning av uppväxande tät ungskog. Två av dessa områden var de nuvarande naturreservaten Munkhyttan och Spångabäcken. Munkhyttans naturreservat befinner sig i sin helhet på mark som ägs av Lindesbergs kommun. Samma år som regeringen gav sitt godkännande av tre Natura 2000-områden för fjärilarna fick landets kommuner lov att upprätta kommunala naturreservat. Kommunstyrelsen i Lindesberg valde då att avstå från markersättning för Natura 2000-området Munkhyttan och upprätta sitt första kommunala naturreservat. Åtgärder för att restaurera fjärilarnas livsmiljöer sattes omedelbart in under 1999 och i juni 2000 stod delar av reservatet klart för invigning. Fjärilarnas svar på åtgärderna med att förbättra deras livsmiljö har följts genom årlig övervakning (inventering av larvkolonierna). Införskaffande av nya kunskaper har krävts successivt under arbetes gång, inte minst då det gäller att lösa de problem som uppstått genom askskottsjukan. Askbestånden har åderlåtits starkt och därför har mycket energi lagts på att skydda olvonbuskar från älgens bete. Detta görs enklast med

Maj-Britt Nilsson och Alva Lunnevik samtalar invid reservatsinformationen som utsmyckats av vår Nationalnyckelillustratör Martin Holmer.

En bild på Nils-Erik Dahléns sko, i vilken en Asknätfjäril blev så förtjust i att sitta och lapa sol. Skon kunde inte förflyttas på en stund, ägaren tärdes.

vidfäst, färsk fårull. Därför kan man idag få uppleva något så ovanligt som solöppna, fjärilrika skogsgläntor längs en porlande bäck fyllda av blommande olvonbuskar, trots en stark älgstam i samma skog. Miljöerna inom det 1,5 km långa reservatet längs med Munkhyttbäcken är varierande. Främst i den västra delen finns äldre kulturmarker, med en hyttruin som omges av något kalkpåverkad flora vilket främst visar sig i form av ymnig förekomst av skogstry och stinksyska. Vattenmiljön närmast bäcken får väl klassificeras som oligotrof. Det finns dock ett område mitt på reservatet där vattnet

som ansluter från en mindre bäck strömmar genom en förhistorisk strandvall, delas upp i flera rännilar över en 50 m lång sluttning. I nedre delen av denna sluttning där flödena går samman blev Kjell Sundkvist överraskad av att han hittade loppstarr (VU). Han har också intygat att det sluttande kärret öster om Munkhyttans skola har den rikaste förekomsten av mossnycklar han sett i norra länet. Denna orkidé är klart mindre krävande på substratets kalk- eller mineralinnehåll än exempelvis ängsnycklar och de växer nog mer sällan tillsammans. En lycklig omständighet är att bladvass inte finns etablerad i det fattigare kärret i Munkhyttan. Ett par jordtungor härifrån funna av undertecknad 2014 har Herbert Kaufmann artbestämt till kärtojdtunga (NT).

Spångabäckens Natura 2000-område på Sveaskogs (i söder) samt två privata markägares domäner (i norr) ombildades inte till statligt naturreservat förrän 2008–2012. Genom muntliga överenskommelser med Sveaskog och en av de privata markägarna påbörjades dock restaurering av fjärlarnas livsmiljöer med ringbarkning och buskröjning redan 2003. Det var en absolut nödvändighet för att behålla väddnätfjärilen inom Natura 2000-området. Spångabäckens naturreservat är det större och befinner sig samtidigt centralt inom asknätfjärilens största kända utbredningsområde i länet, samtidigt som det har den största populationen av just denna art. Bäckens här är avsevärt mindre än i Munkhyttan, men likväl torkar den sällan ut. Från en lång förkastningsbrant i väster tillförs markvatten i många små flöden som varit viktiga för att skapa de

gynnsamma fjärlsmiljöerna. Bitvis finns en tydlig kalkpåverkan av den genomslade moränen nedom branten med rikligt av blåsippa, tibast, vippärt, tvåblad, brudsporre och backskafting. Betesgynnade växter som kattfot, slätterblomma, slätterfibbla (VU) och svinrot finns lokalt talrikt där skogen under branten aldrig vuxit sig alltför förtätad. Vår metod att främst ringbarka gran och tall kan i ett första ögonkast framstå som skräpiga. Spillkråka, större hackspett, tretåig hackspett och gråspett har dock satt värde på den rika födotillgången av insektslarver i de gradvis döende träden och sannolikt samtliga häckat i området.

Medan Munkhyttans naturreservat har markerade stigar och spänger över våtare partier (se infoskyltar) är Spångabäckens naturreservat ännu inte försett med markerade stigar eller broar. Terrängen är dock i stora stycken lättgången under branten igenom ett antal öppnare ängsytor om man utgår från rastplatsen och går mot söder. Vägen Munkhyttan-Hammarby går rakt igenom reservatet och både fjärlar och växter kan studeras längs denna. Eftersom grusvägar har en stark attraktion på nykläckta fjärlar som behöver salter och mineraler hålls vägbommen låst 1 juni till 1 juli.

Litteratur

Eliasson, C. U. 1999. *Utvärdering av överlevnadspotentialen för boknätfjäril, Euphydryas maturna och ärenprisnätfjäril, Euphydryas aurinia på olika förekomststyper i Nora och Lindesbergs kommuner, Örebro län - underlag för reservatbildningar*. Länsstyrelsen i Örebro län, rapport 1999:46.

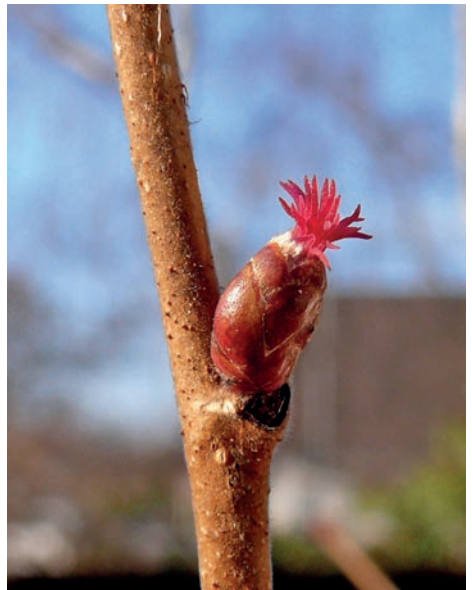
Ute tillsammans – för naturintresserade ungdomar

Text: David Tverling. Bild: David Tverling och Arne Holmer.

ÖLBS genomför tillsammans med Nerikes Ornitologiska Förening och Naturskyddsföreningen i Örebro län en kurs för ungdomar i åldrarna 11-17 år.

Syftet med kursen är att naturintresserade ungdomar tillsammans ska få uppleva och lära sig om naturen utomhus från de olika föreningarnas perspektiv. Vid varje tillfälle är en eller flera vägledare från någon av föreningarna med för att ge bredd och djup samt svara på den strid av frågor som uppkommer. Fem tillfällen är inplanerade under vår och försommardär olika platser i länet besöks. Dessa är Kilsbergen/Garphyttans NP, Oset, Kvismaren, Skärmarboda/Björskogsäng/Knuthöjds mossen samt Björn Nordzells äng i Axsjöfallet utanför Lerbäck.

Vid det första tillfället besöktes Kilsbergen/Garphyttans NP i början av mars. Fokus låg på spårning. De åtta ungdomarna blev vägledade i nationalparken av skötselansvarige William Lundin från Länsstyrelsen på ett mycket spännande, lärorikt och entusiastiskt sätt. Från ÖLBS deltog Owe Nilsson. Ur ett botaniskt perspektiv berättade William om ängar och hävd och hur detta hängde ihop. Ungdomarna undrade kring varför träden såg så konstiga ut och blev förklarade vad hamling är för något. Några hasselblommor hade faktiskt hunnit slå ut också. Till slut lyckades ungdomarna trots bristen på snö hitta ett lodjursspår. Framöver då våren kommit längre blir det naturligt att ungdomarna får se och lära sig mer om växter och botanik. De tre samlade föreningarna flaggar också för att kursen kommer att bli återkommande och att intresserade barn och/eller barnbarn gärna får bli tipsade att då delta. Kursen är givetvis gratis.

Bland annat studerades hasselns blommor vid besöket i Garphyttans nationalpark.

Den nya rödlistan 2015

Text: Daniel Gustafson. Bild: Björn Nordzell och Arne Holmer.

Länsstyrelsen och ÖLBS bjöd den 7 maj in till en informationskväll om hotade växter och floraväxter i Örebro län. Gästföreläsare var Sebastian Sundberg, som är botanisk expert på Artdatabanken i Uppsala. Med fokus på kärlväxter berättade han om den nylanserade rödlistan som gäller från och med 2015.

Sebastian berättade om hur arter bedöms inför en ny rödlista. Vid rödlistning används och utvärderas tillgängliga data om arterna från miljöövervakning, amatörbiologers rapporter till Artportalen, forskning, museer och annan litteratur. Fynduppgifter som finns för arterna sammanställs och fynden valideras. Därefter beräknas arternas utbredningsområde, förekomstarea, populationsförändringar samt övriga parametrar. Med hjälp av ett särskilt dataprogram och sakkunniga experter fastställs sedan rödlistekategori.

Rödlistning handlar om att bedöma risken att en art dör ut. Det finns olika sätt för en art att kvalificera in på rödlistan. Det är lätt att tro att arterna på rödlistan måste vara sällsynta och/eller ha få förekomster, men det är bara ett av flera kriterier. Det kan också röra sig om arter som fortfarande är relativt vanliga men vars populationsstorlek har minskat kraftigt under en viss period, t.ex. har arter som ask, alm och ejder blivit rödlistade p.g.a. att deras populationer minskat kraftigt under senare tid. Ett skäl för rödlistning är också att artens habitat ligger så spridda och isolerade från varandra i landskapet att arten har svårt att föröka sig och sprida sig, vilket gäller t.ex. hartmansstarr, hällebräcka, slättergubbe och ryl.

Av Sveriges ca 60 000 uppskattade antal inhemska arter har 21 600 (36 %) blivit bedömda i 2015 års rödlista. Om alla lägre taxa (apomiktiska arter, underarter och varieteter) också räknas in har 22 900 taxa bedömts. 4 766 arter har rödlistats i årets rödlista, varav 891 är kärlväxter. Drygt hälften av de rödlistade arterna bedöms som hotade (kategorierna nationellt utdöd (RE), akut hotad (CR), starkt hotad (EN) eller sårbar (VU)). De arter som är rödlistade men inte hotade bedöms som antingen nära hotad (NT) eller kunskapsbrist (DD). Sebastian visade några exempel på arter som är nya på rödlistan och förekommer i Örebro län, såsom t.ex. slätterfibbla och vit kattost.

Nytt för 2015 års rödlista är att boken "Rödlista 2015" främst innehåller rödlistebedömningarna och är i fickformat. I 2015 års version av

Slätterfibbla (VU), ny art på rödlistan.

Sandnejlika (EN) förekommer i Sverige endast på sandstämper i Skåne. Den är sällsynt med fragmenterad utbredning och hotas av avtagande bete. Foto: Daniel Gustafson.

rödlistan presenteras även de småarter av kärlväxterna som bedömts (daggkåpor, björnbär, maskrosor och hökfibblor). Artdatabanken har också släppt en ny webbsida, "Artfakta" (<http://artfakta.artdatabanken.se>). Sidan lanserades den 28 april 2015 med ny design och bättre sökfunktion än tidigare. I ett första steg presenteras information om rödlistade arter i Sverige. "Artfakta" ska dock framöver ge en överblick över all den artinformation som Artdatabanken publicerar, vilket omfattar allt från arters namn och släktskap till deras kännetecken, utbredning, levnadssätt och livsmiljö m.m. För rödlistade arter finns möjlighet att söka fram artlistor baserat på olika egenskaper som t.ex. geografisk förekomst, livsmiljö, födoval och annan typ av relation mellan arter. Man kan filtrera sitt urval utifrån olika egenskaper och ladda ner resultatet som en tabell, i kartor eller diagram.

Här är några exempel på data som jag hämtat från "Artfakta". Totalt finns 81 rödlistade arter av kärlväxter i Örebro län, varav 38 är listade som hotade. Samma siffror för

Slättergubbe (VU) är glest spridd i landskapet, och därför rödlistad.

Sebastian Sundberg från ArtDatabanken föreläser om den nya rödlistan 2015, på floraväxteriets upptaktsmöte på Länsstyrelsen. Foto: Daniel Gustafson.

storsvampar är 247/104, för lavar 68/38 och för mossor 57/22. Sammantaget alla organismgrupper som bedöms, förekommer 281 hotade arter i Örebro län.

26 av de kärlväxter som är hotade i länet förekommer i jordbrukslandskapet, 11 i

Ryl (EN) är en ljuskrävande skogsväxt, men orsaken till dess tillbakagång är oklar.

skogen, 7 i urban miljö, 5 i våtmarker och 4 i sötvatten ("landskapstypen är viktig för arten"). Tre arter av kärlväxter hotas främst av avverkning, tre av intensivifierat jordbruk och hela 21 av igenväxning eller igenplantering. Jag kan rekommendera att gå in och göra egna sökningar - man fastnar lätt hela kvällen framför datorn.

På årsupptakten för floraväxteriet är det tradition att Länsstyrelsen bjuder på smörgåstårta och så blev det även denna gång. Efter fiket höll Henrik Josefsson från Länsstyrelsen en kort rapport för årets floraövervakning och Michael Andersson bjöd in deltagarna till sommarens botanikläger med ÖLBS.

Litteratur

SLUs webbsida Artfakta, <http://artfakta.artdatabanken.se/>, 2015-05-10.

Ask är rödlistad (EN), då den har minskat kraftigt de senaste åren. Herrfallsäng.

Backsipporna i Kumla

Text: Ingalill Teljå. Bild: Arne Holmer.

Måndagen den 30 mars på morgonen samlades sex personer från Länsstyrelsen och undertecknad i Blacksta naturminne, efter vägen Kumla-Sannahed, för att bränna eller räfsa bort föran på platsen. Någon bränning blev det tyvärr inte av, eftersom det under föregående dag hade regnat rejält. Vi började därför kratta de högsta områdena samt slutningen mot vägen. Efter en till två timmar tillstötte ytterligare två medlemmar från Naturskyddsföreningens Hallsbergskrets. Det räfsades friskt och blev till en rejäl hög, som senare bortfördes.

Backsippa Pulsatilla vulgaris.

Redan i slutet på 2014 var en entreprenör i Blacksta under några dagar och tog ned träd och buskar så att området blev mera öppet och fick stort solinsläpp.

Sedan 2009 har jag sått in backsippefrö i Blacksta och fyra andra platser, där det finns eller har funnits backsippor: Hjortsberga, Mårsta, Skiftasberget och Torshögen. De två sistnämnda i Hardemo lyckades inte särskilt bra, men på Mårstakullen fanns ett 50-tal plantor i fjol – dock ej blommande. Endast en gammal planta fanns kvar, då jag började att så in backsippefrö 2009. I Hjortsberga blommar de bra, speciellt i en försöksyta. Jag har även fått tillåtelse av Kumla vattenverkschef att så inne på inhägnat område vid verket, där gräsmattorna klipps ned till kort gräs. Där har plantorna också börjat blomma lite under 2014.

Backsippor växer också på Kumla högar, men har även där minskat betydligt. Där ska kommunen renovera högen med mera grus/sand och därefter ska vi så in frön även där.

Håriga blomknoppar syns redan på flera ställen och nu gäller det att rensa och vara trädgårdsmästare runt om de små plantorna. I Blacksta syns i flera försöksytor håriga knoppar och vid vägkanten är en gammal planta också på gång. Nu hoppas vi att det blir bättre fart på tillväxten. Arne Holmer har varit mig behjälplig från början.

Knölvialen i Kumla

Text: Ingalill Teljå.

Efter cykelvägen Kumlaby–Sannahed finns ett stort bestånd (ca 30 m sträcka) av knölvial, som jag började rapportera 2002. Sedan några år tillbaka har lövträden (mest sälg) närmat sig blommorna alltmer. Därför bestämde vi oss för i Naturskyddsföreningen att göra åtgärder, för att minska på hotet. Vi bad markägaren om lov och frågade en lantbrukare om han ville hjälpa till

med motorsågen. Båda var positiva till våra frågor. Lantbrukaren var mycket hjälpsam med att såga ned minst fem träd och några buskar. Vi var några medlemmar, som drog ihop riset och sedan kom kommunens tjänstefolk och körde bort riset. Så nu till sommaren ska vi observera hur det går med de vackra blommorna.

Återfynd av bombmurklor i Lindesberg efter 112 år

Text och bild: Herbert Kaufmann.

År 2015 har många ny- och återfynd gjorts av bombmurkla i länet. Bland annat har den återfunnits på en lokal i Lindesberg efter 112 år.

”Herr Dr. Herrman Wahlström fann denna svamp denna vår (1903) i en barrskog ca 2 km SO om Lindesberg. Den förekom ganska talrik delvis i enstaka exemplar och oftast i större grupper av 2 till 9 exemplar i mossor under gran. Tidigare hade Dr. Wahlström inte observerat denna i ögonfallande svamp.”

Så skriver Gustaf Lagerheim (*1860 - †1926) i sin avhandling (Lagerheim, 1903) om bombmurklan (*Sarcosoma globosum*) och dess förekomst i Västmanland och Lindesberg. Gustaf Lagerheim hade tidigare i

Dagens Nyheter i en annons efterlyst rapport om förekomsten av bombmurklor i Sverige. På detta sätt fick han förmodligen tag i fynduppgifterna från Lindesberg genom Dr. Herman Adolf Wahlström.

Denna Dr. Herman Adolf Wahlström (*1861) var provinsialläkare i Lindesberg och liksom Gustaf Lagerheim född i Stockholm. Gustaf Lagerheim var en svensk botaniker och han är även fadern för pollenanalysen.

Under nästan tio år har jag letat efter bombmurklor i Lindesbergsområdet och den Wahlströmska lokalen ”2 km SO om Lindesberg” (Kaufmann, 2006).

Lokaluppgifterna från denna tid är inte så exakta och vanligen angavs då och långt in på vår tid växtlokals position utgående från torp eller kyrkor. Först nu efter koordinatangivelser med hjälp av en GPS kan vi lättare återfinna en växtlokal.

Med utgångspunkten från Lindesbergs kyrka borde den eftersökta lokalen finnas i skogsområdet söder om Dalkarlshyttan.

Hur skogarna kring Dalkarlshyttan såg ut i historisk tid och fram till industrialiseringen på 1900-talet känner jag inte till, men man kan anta att man sedan lång tid tillbaka regelbundet har avverkat skogarna kring bruket. Det behövdes mycket ved i hyttan vid ståltillverkningen. När hyttverksamheten upphörde under 1940-talet tillkom ett sågverk som säkert tog råvaran från de kringliggande skogarna. Dagens skog söder om Dalkarlshyttan är inte speciellt gammal, de flesta barrträden är uppskattningsvis 50 till 90 år gamla. De talrika gamla och förmultnade stubbarna talar också om att skogen minst en gång sedan 1903 har avverkats. Förmodligen har skogen aldrig kalavverkats eftersom de kvarvarande träden har en så varierande ålder i området.

Gustaf Lagerheim, bilden tagen av Ferd. Flodin, Norrköping ”[http://commons.wikimedia.org/wiki/File: Gustaf_Lagerheim.jpg#/media/File: Gustaf_Lagerheim.jpg](http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Gustaf_Lagerheim.jpg#/media/File:Gustaf_Lagerheim.jpg)”

Tabell 1. Kärlväxter, mossor och svampar i närheten av den återfunna växtlokalen.

ask	Fraxinus exelsior	ca 2 m hög
ek	Quercus robur	småplanta 50 cm
gran	Picea abies	Flera träd ca 50 till 100 år
gråal	Alnus incana	i kärrkant
harsyra	Oxalis acetosella	
hundkex	Anthriscus sylvestris	
maskros	Taraxacum coll.	
nejlikrot	Geum urbanum	
ormbär	Paris quadrifolia	
rönn	Sorbus aucuparia	yngre träd
skogsnäva	Geranium sylvaticum	
skogssallad	Mycelis muralis	
smörblomma	Ranunculus acris	
sälg	Salix caprea	äldre träd
tussilago	Tussilago farfara	
vitsippa	Anemone nemorosa	
vårfryle	Luzula pilosa	
älgräs	Filipendula ulmaria	
husmossa	Hylocomium spelendens	
kvastmossa	Dicranum scoparium	
väggmossa	Pleurozium schreberi	
scharlakansröd vårskål	Sarcoscypha austriaca	2 st på pinne av gråal
svavelgul slöjksivling	Hypholoma fasciculare	på murken stubbe

Idag består skogen huvudsakligen av gran med inslag av tall. I den södra delen mot Svartjärnstorpet ökar inslaget av tall. Lövträd som björk, sälg och asp förekommer sparsamt bland barrträden.

Marken i området är täckt av ett ganska sammanhängande mosstäck (husmossa, väggmossa, kvastmossa m.fl. arter). Det kompakta mosstäcket indikerar att skogen växer på ganska sura jordarter. Berggrundskartan för Lindesberg visar också, att berggrunden består av ett sammanhängande granitområde.

Alla de uppräknade faktorerna talar egentligen emot att bombmurklan skulle kunna trivas i ett sådant område.

Den 2015-04-29 träffades Berit Ragné, Sievert Juneholm, Claes Eliasson och jag (författaren) för att göra ett nytt försök i att återfinna växtplatsen där H.A. Wahlström hade hittat bombmurklor för över hundra år sedan.

Efter en längre tids sökande i ett skogsavsnitt (2,4 km SSO om Lindesberg), som jag inte hade besökt tidigare, hittade vi slutligen bombmurklor. På ett litet område växte 45 fruktkroppar ganska koncentrerat inom en

radie av ca 30 m diameter. Förmodligen utgår alla fruktkroppar från ett enda mycelium. Här har gran växt i generationer, barmattan är ganska tjockt och väldränerat. Ca 50 m från växtplatsen finns ett sankt område och ett tillflöde av ett fuktdrag som förser den svagt sluttande växtplatsen och slutligen kärret med fukt. Indikatorer för att markens högre pH-värde här är förekomsten av ormbär och scharlakansröd vårskål (*Sarcoscypha austriaca*). De övriga noterade kärlväxterna och träden på bombmurklans växtplats finns redovisade i tabell 1.

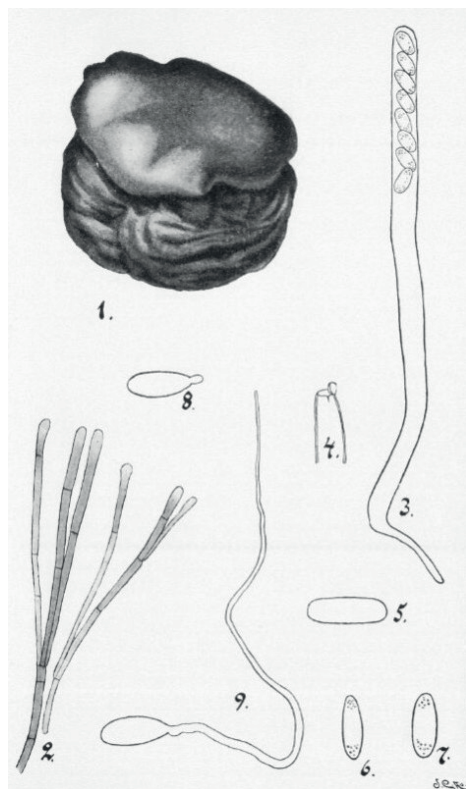
Att återfinna bombmurklor, på en historiskt känd och över hundra år gammal växtplats, kändes mycket glädjande.

Berit förde oss efter denna framgångsrika dag i Dalkarlslyttans skogar till den intilliggande kaffestuga på Lindesbergs Plantmarknad där hon bjöd oss på räksmörgåsar och kaffe!

Det känns positivt att bombmurklan har kunnat överleva i skogarna söder om Dalkarlslyttan under så lång tid trots avverkningar och ändrade klimatförhållanden under de senaste hundra åren. Ett faktum är att, trots att bombmurklan är skyddad enligt

Bombmurkla Sarcosoma globosum i Djupadal.

Mikroskopiska detaljer enl. Lagerheim G. för Sarcosoma globosum, 1903 Bot. Notiser. 1. mogen fruktkropp, 2. parafyser, 3. mogen sporsäck, 4. toppen av en öppen sporsäck, 5-7. sporer; 8. groende spor.

lag, så avverkas i dag fortfarande många granskogar där bombmurklor förekommer. ”Mogna granskogar” utgör ett stort ekonomiskt värde för skogsägaren och det är därför alltid svårt att skydda skogarna från avverkningar.

Från det ovan skildrade exemplet kan man kanske anta att bombmurklornas mycel är ”seglivat” och att det överlever även när granskogar delavverkas.

För att stärka denna teori borde man återbesöka de av Gustaf Lagerheim beskrivna växtplatserna i Sverige och kontrollera om det finns fler ställen där bombmurklor har överlevt under en lång tid. Som komplement kan man också besöka de växtplatser som dokumenterats genom de många kollektioner som bevaras i våra svampherbarier i Stockholm och Uppsala (Kaufmann, 1990).

Rekordmånga nya växtplatser av bombmurkla har under 2015 hittats i Örebro län. Utöver de kända växtplatserna år 2013 (Kaufmann, 2013) har under 2015 följande bombmurklelokaler hittats:

- Dalbotorpsravinen (en intilliggande växtplats i närheten av den tidigare kända växtplatsen, med sju fruktkroppar).
- Rockhammar, Lillån (en intilliggande växtplats i närheten av den tidigare kända växtplatsen, med fem fruktkroppar).

- Lindesberg, Svartjärnsvägen (ny växtplats med 45 fruktkroppar).
- Lindesberg, Råsjön (ny växtplats med ett okänt antal fruktkroppar).
- NO om Skvalebergets NR (ny växtplats med sju fruktkroppar).

Litteratur

Kaufmann, H. 1990: *Västmanlands svampar*. Västmanlands Naturvetenskapliga Förening, Västerås.

Kaufmann, H. 2006: *Inventering av bombmurkla i Örebro Län*. Länsstyrelsen i Örebro Län, publ. 2006:31.

Kaufmann, H. 2013: Svampnotiser. *T-Veronikan* 2013:4, p.14-15.

Lagerheim, G. 1903: Zur Kenntnis der *Bulgaria globosa* (Schmidt) Fr. (*Sarcosoma globosum* et *S. platysiscus* auct.). *Botaniska Notiser* 6, p. 248-267.

Lindesbergs kommun 2013: *Dalkarlshyttans historia*.

Tillfälliga växtbesök i Yxsjöberg sommaren 2014

Text och bild: Märta Dahlberg.

Jag rensar inte alltför energiskt i vårt trädgårdsland, vilket kan bjuda på överraskningar. Tre för mig okända plantor stod där bland bönorna. Den ena plantan kände jag snart igen, som kapkrusbär (*Physalis peruviana*). Ett frö kan ju ha kommit med komposten! Den andra plantan verkade vara en amarant, efter en titt i floran, svinamarant (*Amaranthus retroflexus*).

Den tredje plantan gav mig huvudbry hela sommaren. Jag tyckte, att det kunde vara en malva. Konsulterade Erik Ljungstrand, som hade svaret: lindmalva (*Abutilon theophrasti*). Jag läste en del om lindmalvan och

kan minnas, att den är ett svårt ogräs på sina håll i USA. Tur, att inga mogna frön utvecklades på min planta. Hur skulle det då se ut i trädgårdslandet om några år?

Undrar fortfarande över var fröna kom ifrån. Visst är det intressant med växter!

Lindmalva *Abutilon theophrasti*.

Program 2015

Håll utkik efter kompletteringar i kommande nummer av T-Veronikan och på föreningens hemsida ”www.olbs.se”.

Exkursioner

23 maj Cykelexkursion norr om Örebro. Vi besöker kända och okända platser runt Axberg, Ölmbrotorp och Seltorp. Samling med cykel kl 11.00 på Kvinnerstaskolans parkering. Ledare Daniel Gustafson, tel. 073-714 16 06.

14 juni De Vilda Blommornas Dag.

Spångabäcken. Fjärilar och blommor i naturreservatet. Samling vid Svampen Örebro kl 10.00 eller Munkhyttans skola kl 11.00. Ledare Claes Eliasson. Gunilla Dahlén kontaktperson vid Svampen, tel. 070-325 36 22.

Ställdalen. Samling Alströms parkering kl 14.00. Anpassat för personer med funktionsnedsättning. Ledare Märta Dahlberg, tel. 0240-66 10 03.

Vattenparken. Växter, fåglar och fjärilar. Anpassat för personer med funktionsnedsättning. Ledare Björn Nordzell, tel. 019-24 40 31.

27 juni Vi besöker Hällabrottet och Norra Mossby. Samling kl. 9.00 vid Scandic hotell i Örebro eller kl. 10.00 vid värdshuset Trilobiten i Hällabrottet. Ledare Arne Holmer, tel. 0582-407 58.

3-5 juli Botanikläger! Se mer information på sidan 7.

6 September Vad växer på och kring murarna i Sommarroskogen? Samling vid Sommarro värdshus kl 15.00. Ledare Therese Aremyr, tel. 070-637 55 71.

20 september Föreningsmessa i Stadsparken och Skytteparken, Örebro. ÖLBS deltar tillsammans med Naturskyddsföreningen och Närkes ornitologiska förening.

26 september Svampar i Vena hage, Älvhyttan. Ängssvampar, vaxskivlingar samt rödskivlingar i länets rikaste lokal. Samling Svampen Örebro kl 9.15, Nora torg kl 10.00 och Vena hage kl 10.30. Ledare Herbert Kaufmann, tel. 019-24 61 94.

Inomhusmöten

Oktober Aktuell forskning från Örebro universitet. Ulf Hanell berättar om sin forskning kring ekologisk och maskinfri odling. Kl. 18.00, Föreningarnas hus, Slottsgatan 13 A, Örebro.

22 november Sommarens fynd. Ta med bilder, insamlade växter eller berättelser kring de växtfynd du gjort under året. Kl. 15.00, Föreningarnas hus, Slottsgatan 13 A, Örebro.

Herbariegruppen kommer under hösten att träffas för arbetsmöten den 23/9, 14/10, 28/10, 18/11, 9/12. Alltid kl. 15-20 och alltid på en onsdag i f.d. logementet Narva. Ansvarig Ingevi Fall, tel. 070-319 59 75.

Örebro Läns Botaniska Sällskap

ÖLBS ändamål är att utgöra ett forum för utbyte av erfarenheter och kunskaper inom botanikens olika grenar, att utforska floran inom länet och att verka för skydd av växtlokaler och växtsamhällen. ÖLBS är anslutet till Svenska Botaniska Föreningen.

Styrelse

Ordförande

Vakant

Vice ordförande

Daniel Gustafson Östra Vintergatan 48
703 43 Örebro, tfn 073-714 16 06
daniel.gustafson@telia.com

Sekreterare

Gunilla Dahlén Rådmansgatan 19 A
702 13 Örebro, tfn 0703-25 36 22
dahlen.gunilla@gmail.com

Kassör

Owe Nilsson Utterbäcksvägen 10,
691 52 Karlskoga, tfn 0586-72 84 78
owe.kga@telia.com

Ledamöter

Therese Aremyr Framnäsudden 38
705 10 Örebro, tfn 070-637 55 71
therese.aremyr@orebro.se

Berit Ragné Odengatan 2
713 32 Nora, tfn 0587-109 11
berit.ragne@telia.com

David Tverling Karl XI:s väg 9,
695 32 Laxå, tfn 070-578 41 20
davidtverling@hotmail.com

Suppleanter

Margareta Hedman E Rosenbergs v 25
702 85 Örebro, tfn 070-290 71 73
margaretahedman@yahoo.se

Ingevi Fall Tempelkärrsvägen 25
702 30 Örebro, tfn 019-24 04 82
tfn 070-319 59 75, ingefall@telia.com

Organisationsnummer

875001-7298

Adress

Korrespondens ställs till vice ordföranden.

Medlemsavgift 2015

Ordinarie medlem 150 kr.

Familjemedlem 75 kr (ej *Veronikan*).

Avgift inbetalas till

Plusgiro **64 26 24-1**.

Glöm ej att ange namn när ni betalar medlemsavgiften. Vi är också tack-samma om ni meddelar oss era adress-ändringar och e-postadress.

Veronikan

Årgång 20 nr 2/2015

Vice ordföranden har ordet

Daniel Gustafson 3

Kärrbräken *Thelypteris palustris* i Närke

Lars Löfgren 4

Taklök *Sempervivum tectorum* i Närke

Lars Löfgren 6

Botanikläger 2015 7

En amarant *Amaranthus* och några nattljus *Oenothera* från Närke

Lars Löfgren 8

Rapport från Ramshytterereservatet 2014

Berit Ragné 9

Hur kom reservaten Munkhyttan och Spångabäcken till?

Claes U. Eliasson 10

Ute tillsammans - för ungdomar

David Tverling 13

Den nya rödlistan 2015

Daniel Gustafson 14

Backsipporna i Kumla

Ingalill Teljå 17

Knölvialen i Kumla

Ingalill Teljå 17

Återfynd av bombmurklor efter 112 år

Herbert Kaufmann 18

Tillfälliga växtbesök i Yxsjöberg 2014

Märta Dahlberg 21

Program 2015 22

